

למה בעצם גנור במעצר? / פרופ' בועז סנג'רו*

הכותרת "עד המדינה מיקי גנור חזר בו מעדותו ונעצר: 'לא שיחדתי, לחצו עליי' " ("הארץ", 20.3.19) היא מאוד מטרידה. היא חושפת את הקלות הבלתי נסבלת של המעצר במדינת ישראל. דוח מבקר המדינה משנת 1994 הצביע על כך שיותר מדי אנשים נעצרים אצלנו וכנגד רובם כלל לא מוגש כתב אישום. בעקבות הדוח, חוקקה הכנסת ב-1996 חוק מעצרים חדש, שקבע שחומרת העבירה איננה עילה למעצר והגדיר שלוש עילות מעצר מצומצמות: יסוד סביר לחשש לסיכון בטחונו של אדם, של הציבור או של המדינה (בעיקר כשמדובר בעבירת אלימות); יסוד סביר לחשש לשיבוש הליכי החקירה (הנתמך במידע ספציפי); ובמקרים חריגים – "מנימוקים מיוחדים שיירשמו" – לצורך הליכי חקירה שלא ניתן לקיימם אלא כשהחשוד נתון במעצר. אלא שגם לאחר חוק זה המעצרים המשיכו להתרבות, עד כי הגענו לכ-60,000 מעצרים בשנה. ריבוי המעצרים, לצד ריבוי המאסרים, הוא גורם מרכזי לצפיפות הרבה בבתי הסוהר במדינת ישראל.

מדוע המעצר כה חביב על המשטרה ועל הפרקליטות? הרי בהחלט ניתן לחקור גם בלי לעצור. להערכתנו, הסיבה האמיתית למרבית המעצרים, שלא תמצאו אותה בכתובים, היא שימוש במעצר – בתנאים מחפירים – כאמצעי לחץ על החשודים להודות בעבירות שבהן הם מואשמים. כך רומסים את זכות השתיקה ואת החיסיון מפני הפללה עצמית וגובים הודאות רבות, חלקן של אשמים וחלקן של חפים מפשע. מצער שבתי-המשפט מאפשרים זאת גם לאחר שמחקרים הוכיחו שאין ערך רב להודאות הניתנות בתנאים כאלה. יתרה מזו: הן עלולות להפליל גם אחרים, חפים מפשע. ואף ללא קשר לאמיתות ההודאות, אין לאפשר זאת נוכח הפגיעה הגסה בכבוד האדם ובחירותו. אלא שנראה שהמהפכה החוקתית המהוללת נעצרה על סף המשפט הפלילי והגנת השופטים על זכויות הפרט אינה מתפרשת על פני זכויות החשודים והנאשמים.

בחלק מהמקרים קשה להשתחרר מהרושם שהמעצר משמש מקדמה על חשבון העונש שאולי ייגזר על החשודים בעתיד ואולי לא, כלומר ענישה בטרם משפט. מעצרו האחרון של גנור מצטייר כניסיון של המשטרה והפרקליטות לכפות עליו לדבוק בהסכם עד המדינה שנערך עמו. לטענתו, נאלץ להסכים להעיד שנתן שוחד לא כי אכן נתן שוחד, אלא כי חוקרי המשטרה לחצו עליו ובין היתר גם איימו לעצור את קרובי משפחתו. אם הדבר נכון הוא מזעזע כשלעצמו. אך אפילו אינו נכון, לפנינו עד מדינה מאכזב. אכזבת המשטרה והפרקליטות איננה עילת מעצר: אין כאן יסוד סביר לחשש לסיכון הביטחון; אין חשש לשיבוש הליכי החקירה – שהרי כבר נחקר עשרות פעמים ושחרר; ואין צורך במעצר לשם חקירה

* פרופ' סנג'רו מלמד במרכז האקדמי למשפט ולעסקים ברמת גן ובמכללה האקדמית ספיר ומייסד האתר "ביקורת מערכת המשפט הפלילי".

נוספת – ניתן וצריך לחקור בלי לעצור. אכן, ייתכן שמדובר בחזרה מהסכם. אך ישנן בחברה יומיום אין ספור הפרות של הסכמים ולא מתקבל על הדעת שהמשטרה והפרקליטות תנצלנה את הסמכות הדרסטית של מעצר ושליטת חירות כדי לאכוף את ההסכמים עמן. הדבר גובל בבריונות.

על בסיס ניתוח של מאות מקרים משך כשלושה עשורים, הערכתי היא שהמשטרה והפרקליטות משתמשות באופן שיטתי במעצר למטרות שהן זרות לחוק המעצרים, סותרות את חזקת החפות ורומסות את חירות האדם. מכיוון שהשופטים אינם מונעים זאת, נראה שיש צורך בחוק מעצרים חדש, שיהיה הרבה יותר יעיל בריסון רשויות אכיפת חוק ובהגנה על הזכויות הבסיסיות ביותר של האזרחים והתושבים. המצב הקיים הוא לא רק מקומם אלא אף מפחיד.